

Sukupuolitettua väkivaltaa

Satu Lidman: *Väkivaltakulttuurin perintö. Sukupuoli, asenteet ja historia*. Gaudeamus 2015.

Satu Lidman on kirjassaan *Väkivaltakulttuurin perintö* tarttunut kysymykseen sukupuolittuneesta väkivallasta historiallisena jatkumona. Keskeisiä käsitteitä esittelevän johdantoluvun lisäksi kirjassa on kaksi osaa. Ensimmäinen on nimeltään ”Kuin kissa ja koira”, toinen ”Sinä häpäiset meidät”. Ensimmäisessä osassa Lidman käsittelee parisuhdeväkivaltaa ja sen historiallisia taustoja. Toisessa osassa painopiste on yksilön ja yhteisön suhteissa.

Sukupuolittunut, naiseen kohdistuva väkivalta on ja on ollut monenlaista. Toisaalta se on yk-

sityistä, toisaalta sosiaalista ja kulttuurista, ja se on ollut myös oikeusjärjestelmiin sisään kirjatua. Lidman nimittää väkivalta-kulttuuriksi sosiaalisia, oikeudellisia ja yhteiskunnallisia rakenteita, jotka tuottavat ja ylläpitävät väkivallan mahdollisuutta tai auttavat piilottelemaan väkivaltaa. Hän toteaa, että eurooppalaiselle yhteiskunnan ja kulttuurin historialle on leimallista patriarkalisuus eli miesten hallitseva asema ja heteronormatiivisuus, joka tarkoittaa oletusta miesten ja naisten luonnollisista rooleista, mikä näkyy myös hänen tarkastelemissaan lainsäädäntö- ja oikeusasiakirja-aineistoissa.

Tutkimuksen näkökulma on historiallinen. Lidman käyttää aineistonaan muun muassa lakitekstejä, oikeudenkäyntiasiakirjoja ja niistä tehtyjä tutkimuksia sekä pelaa aineistoaan nykyaikaan. Hän kuvaa kiinnostavalla tavalla historiallisia ilmiöitä ja osoittaa niiden heijastumia nykyajassa. Vaikka moni on periaatteessa tasa-arvon kannalla, vanhat sukupuolistereotypiat näkyvät mielikuviissa ja arjen käytännöissä.

Sukupuolten normit

Historiallisesti yhteiskuntajärjestys on perustunut varsin vahvasti oletukseen, että naisilla ja miehillä on synnynnäisesti muitakin eroavaisuuksia kuin biologiset erot. Miehen arveltiin olevan monin eri tavoin naista täydellisempi. Esimerkiksi lääketieteellinen *humoraalipatologia* (oppi elimistön nesteistä) opetti, että naisen ruumis sisälsi miestä enemmän kosteutta ja kylmyyttä, minkä vuoksi nainen on ailahteleva ja epärationaalinen, tunteittensa orja. Mies pystyy tekemään harkittuja päätöksiä rationaalisen ajattelun pohjalta, kun taas naisen toiminta pohjautuu hänen senhetkiselletunnetilalleen. Tiedettiin, että naissukupuolelta puuttui kyky hallita intohimojaan, joten nainen oli helposti tunteittensa ja viettiensä vietävissä. Tästä syystä naista oli syytä pitää

silmällä ja rajoittaa hänen toimintaansa.

Koska mies ja nainen on nähty perustavanlaatuisesti erilaisina, heillä nähtiin olevan selkeästi omat roolinsa sekä avioliitossa, perheyhteisössä että yhteiskunnassa. Mies nähtiin perheen pää-
nä ja julkisena toimijana. Nainen oli vaimo ja äiti, jonka tehtävät kuuluivat perheen piiriin. Sukupuoliroolit rajoittivat tiukasti valinnanmahdollisuuksia. Roolien kyseenalaistamattomuus piti yllä järjestystä paitsi perheessä, myös koko yhteiskunnassa.

Heteronormatiivisuus on näkynyt myös väkivaltaa koskevassa lainsäädännössä. Naisten ei oletettu tekevän yhtä vakavaa väkivaltaa kuin miesten. Lidman kertoo, että miesten väliset pahoinpitelyt tuomittiin esimerkiksi myöhäiskeskiaikaisessa Kristofferin maanlaissa niin sanotun valasakon kaareissa. Vahingoittaminen korvattiin sakolla tai vastaavalla haitalla. Pahimmassa tapauksessa saatettiin tekijä julistaa rauhattomaksi, toisin sanoen lain suojaavalle, ja hänet sai rangaistuksetta surmata. Naista ei kuitenkaan voitu tuomita rauhattomaksi. Naisten ja alaikäisten tekemät väkivalanteot tuomittiin lievemmän, niin sanotun tahallisen haavoittamisen kaaren mukaan, jossa rangaistuksena oli aiheutetun vamman vakavuuden perusteella määrättyt sakot. Useimmat lakitekstin teonkuvaukset antoivat myös tahallisen haavoittamisen kaaren kohdalla ymmärtää, että kysymyksessä oletettiin olevan miesten keskinäinen väkivalta.

Väkivalta on nähty maskuliinisenä toimintana, joka on tyypillistä pojille ja miehille. Poikien tappelut nähtiin normaalina ja asiaankuuluvana poikamaisuutena, tappeleva tyttö oli ongelma. Miesten keskeiset riidat voitiin ratkaista väkivalalla, mutta jos vaimo pahoinpiteli miestä, tilanteen nähtiin olevan aivan luonnonvastainen. Nainen otti miehisen roolin, ja mies alennettiin naisen osaan. Vaimonsa

pahoinpitelemä mies esitettiin kirjoituksissa ja näytelmissä naurettavana vätyksenä, jolle ei riittänyt myötätuntoa.

Isällistä kasvattamista

Erytisesti agrariiyhteisössä elämänmeno on perustunut varsin vahvasti miehen ja naisen eriytymisiin tehtäviin ja siten välttämätömään yhteistyöhön. Ideaalina oli talouden ja aviovuoteen jakaminen. Varsinkaan naisella ei juuri ole ollut mahdollisuutta kieltäytyä avioliitosta, sillä hyväksytyjä ja arvostettuja vaihtoehtoja on ollut kovin vähän.

Mies nähtiin perhekunnan päässä. Hänen piti huolehtia vaimostaan, lapsistaan ja palveluskunnastaan isän lailla. Huolehtimiseen kuului myös kotikurioikeus. Lidman toteaa, että sekä raamatullisessa että yhteisöllisessä kontekstissa on ollut tärkeää, että talouden jäsenet toimivat yhteisön odotusten mukaisesti eivätkä riko vallitsevia normeja. Perheen pään tehtävänä oli ohjata oikeanlaiseen käyttäytymiseen tarpeellisin keinoin, viime kädessä piiskalla. Monissa ohjeissa neuvottiin miestä harkitsevuuteen ja todetaan, ettei rakkaus hyvään käytökseen välttämättä lisäännä lyönneistä. Vaimoa ei myöskään ollut syytä kurittaa palvelusväen nähden.

Naisen tuli nöyrästi palvella miestään ja hoitaa perhettään, hänen piti katsoa läpi sormien puolisonsa mahdollisia virheitä eikä hän missään tapauksessa saanut huomautella niistä. Nalkuttavan vaimon käsite on tunnettu Euroopassa jo varhain, ja miesten naiseen kohdistuvaa väkivaltaa onkin kautta aikain perusteltu sillä, että nainen on terävällä kielellään itse aiheuttanut miehelle synn lyödyä.

Kotona tapahtuva miehen tekemä puolison tai lasten kuritus oli pitkään yksityisasiasia, johon ei kovin helposti puututtu. Syytteiden nostaminen oli harvinaista. Vain pahimmat tilanteet tulivat tiedoksi oikeusasiasiakirjoihin, käräjäoiminen vaati voimia ja syytteen nostami-

nen ”tavanomaisesta” kurituksesta oli usein turhaa. Vuonna 1734 uudistetusta lakitekstistä jätettiin pois siinä aikaisemmin ollut kohta, jossa todettiin vaimo miehen alamaiseksi ja kohtuullinen kuritus sallituksi. Kuritusta ei kuitenkaan laissa erikseen kielletty. Kotiväkivalta pidettiin usein perheen sisäisenä asiana, jota ei ollut syytä levittää muiden tietoon. Ja jos uhri oli mies, asian paljastuminen oli erityisen noloa.

Naisen vääränlaisen käytöksen nähdään joskus nykyäänkin loukkaavan miehen tai perheen kunniaa. Joskus on nähty oikeutettuna tai ainakin tuomiota lieventävänä seikkana, että mies surmaa puolisonsa ja toisen osapuolen, jos osuu aviorikoksen silminnäkijäksi. Lidman käsittelee myös niin sanottuja kunniamurhia ja tyttöjen sukelinten silpomista. Kunniamurhissa tytön oma isä tai veli tappaa tytön, joka on käyttäytynyt yhteisön normien vastaisesti, siis loukannut perheen tai suvun kunniaa. Sukuelinten silpomisessa taas saatetaan nähdä perinnäistapa, jonka noudattaminen tekee tytöstä yhteisöön sopivan, ”puhdistetun” naisen.

Suojelun tarpeessa

Vaikka väkivallan käsitteet ovat olleet erilaiset kuin nykyään, historialliset käytännöt vaikuttavat edelleen. Naisiin kohdistuva väkivalta ja ajatukset naisen suojelemisesta näyttävät kietoutuvan yhteen varsin mielenkiintoisella tavalla.

Lidman nostaa esille myös vuonna 2014 Karita Mattilaan kohdistuneen raiskausfantasia-vihapuheen. Olisi ollut kiinnostavaa lukea enemmänkin Lidmanin analyysia tästä ilmiöstä, joka on viime aikoina yleistynyt valtavasti.

Kirjassa käytetyt lähdeviitteet on koottu luvuittain kirjan loppuun. Lopussa on myös asia- ja henkilöhakemisto. Poikkeuksellista tieteellisessä teoksessa on loppuun sijoitettu aukeama pohdintatehtäviä. Lidman kehottaa esimerkiksi miettimään, voiko vä-

kivalta olla joissakin tilanteissa oikeutettua, millaisia ovat omien isovanhempiemme sukupuolirooleihin ja väkivaltaan liittyvät käsitykset, mitä tarkoittaa ”sukupuolittunut” ja miten vanhojen siiveyskäsitysten jäljet näkyvät nykyajassa. Hän antaa myös tehtäväksi pohtia väkivaltaan liittyviä kysymyksiä vuoropuhelun, yleisönosastokirjoituksen tai koululaisille suunnatun ryhmätehtävän muodossa.

Lidman on aikaisemmin tutkinut häpeän ja kunnian merkityksiä. Sukupuolittuneen väkivallan tutkimus sopii hyvin samaan jatkumoon. Asenteet muuttuvat hitaasti, ja hän kuvaa kiinnostavasti ja ajatuksia herättävästi nykykäytänteiden historiallisia taustoja.

MERJA LEPPÄLAHTI

Kirjoittaja on filosofian lisensiaatti ja tietokirjailija.